

ПРАВНИ ОСНОВ КОД УГОВОРА О КРЕДИТУ

ИВАН НИКЧЕВИЋ

Универзитет "Сингидунум"
Данијелова 29, Београд, Србија
Тел.+38163411544
E-mail: inikcevic@singidunum.ac.rs

ПРЕДРАГ ТОШИЋ

Универзитет "Синергија" Бијељина
Босна и Херцеговина
Тел. +38765144734
E-mail: ptosic@sinergija.edu.ba

Сажетак: Кредитни послови представљају основни извор финансирања у светској економији. Правно регулисање односа у уговорима о кредитима даје посебну сигурност његовим уговорачима. Циљ рада је да се истакне значај правноваљаног уговарања кредита, као и ближе упознавање са модерним средствима његовог обезбеђења.

Кључне речи: кредит, уговор, правни основ, извор, обезбеђење...

Summary: Credit affairs represent basic source of financing in the world of economy. Legal regulation of relations in contracts of credits gives special confidence to its contractors. The aim of the paper is to emphasize the importance of legal agreements of credits, as well as the closer introduction into modern means of credit protection.

Key words: credit, contract, legal element, source, protection...

УВОД

Правно регулисање односа у уговорима о кредитима даје посебну сигурност његовим уговорачима. То се односи на све врсте кредита, и на новчане и на кредите одговорности. Уговори о кредиту морају имати ваљан правни основ. Разлог зашто је кредитор или корисник кредита приступио закључењу уговора, то јест преузео на себе неку обавезу, односно, зашто је неку обавезу створио, назива се кауза. Иза непосредног правног разлога обавезивања налази се посредни мотив закључења уговора о кредиту. Кауза и мотив су недопуштени ако су противни уставом утврђеним начелима друштвеног уређења, принудним прописима и добрим обичајима¹. Управо преко ваљаности каузе се жели заштитити друштвени интерес.

Кредит је настао из уговора о зајму и данас је један од најзначајнијих уговора у привреди, а у области банкарства свакако најважнији. Настанак, развој и значај кредита условљен је развојем друштвено економских односа. Кредит се данас јавља у различитим модалитетима, а самим тим и правни односи међу странкама имају различите облике. Ове односе, а и сам уговор о кредиту, није лако дефинисати. Поред мноштва различитих форми кредитирања постоје две велике групе кредита. Први су новчани, а други кредити одговорности.

¹ Члан 51. Закон о облигационим односима“ Сл. лист СФРЈ, бр.29/78

1. ИЗВОРИ ПРАВА КОД УГОВОРА О КРЕДИТУ

За све правне односе из уговора о кредиту заједничко је то што се ради о двостраном правном односу, где су права кредитора истовремено и обавезе кориснике кредита и обрнуто. Код кредитно-правног односа писмена форма је обавезна. Кредитори са корисницима закључују уговоре по приступу који су већ унапред припремљени на формуларима.

Основни правни извори код уговора о кредиту су Закон о облигационим односима¹ (у даљем тексту: ЗОО), Закон о извршном поступку² (у даљем тексту: ЗИП), Закон о основама својинскоправних односа³, Закон о хипотеци⁴ (у даљем тексту: ЗОХ), Закон о меници⁵, као и међународни извори права.

Најважнији извор новчаних кредита јесте ЗОО-а, а за кредите одговорности важе правила меничног права. ЗОО регулише уговор о кредиту у члановима 1065 до 1071. Чланом 1065⁶ ЗОО-а је посебно регулисан уговор о кредиту чиме се наше право издвојило из правних система у којима се уговор о кредиту изводи из уговора о зајму из грађанског права. Законодавац је желео да заштити интересе банке члановима 1069 и 1070 ЗОО-а, те је предвидео да банка и корисник кредита могу закључити уговор о кредиту на основу залога хартија од вредности, на основу којих банка одобрава кредит у одређеном износу уз обезбеђење залогом хартија од вредности које припадају кориснику кредита или трећем лицу ако на то пристане.

Уговор о кредиту на основу залога хартија од вредности мора бити у писаној форми и садржавати назначење хартије од вредности које се залажу, назив фирме и седиште имаоца хартије, износ и услове одобреног кредита, као и износ вредности хартије која је узета у обзир за одобрење кредита. То је само један вид правне заштите банке, иако постоје многобројна средства обезбеђења о чему ће касније бити више речи.

Из наведених законских одредби видљиво је да је кредитно-правни однос непотпуно дефинисан и да се не може применити на друге врсте уговора о кредиту. Овим уговором су дефинисани само новчани кредити који чине велику групу кредита и у пракси се најчешће сусрећу све док није дефинисан акцептни кредит, односно кредит одговорности. Карактеристичан представник ове групе кредитно – правних односа је уговор о вођењу послова⁷.

У основи уговора о акцептном кредиту основна обавеза банке је да изврши акцептирање менице коју је корисник кредита издао и на њу вукао, а обавеза корисника кредита је да осигура покриће из менице и плати банци провизију. Сматрамо да је правна природа овог уговора идентична уговору о посебним привредним услугама. Како у нашем ЗОО-а нема посебног уговора о вођењу услуга, као нпр. у

¹ Сл. лист СФРЈ бр. 29/78...

² Сл. гласник Р. Србије бр. 124/04

³ Сл. лист СФРЈ бр. 6/80...

⁴ Сл. гласник Р. Србије бр. 115/05

⁵ Сл. лист ФНРЈ бр. 104/46 ...

⁶ Члан 1065 ЗОО-а гласи: "Уговором о кредиту банка се обавезује да кориснику кредита стави на располагање одређени износ новчаних средстава на одређено или неодређено време, за неку намену или без утврђене намене, а корисник се обавезује да банци плаћа уговорену камату и добијени износ новца врати у време и на начин како је утврђено уговором".

⁷ У неким правима овакав тип уговора посебно је законски уређен, као нпр. у немачком праву (*Немачки грађански законик*, параграф 675, 631 и др.) где егзистира као посебни именовани уговор о вођењу послова.

немачком праву, произилази да у основи уговора о акцептном кредиту лежи општи уговор о налогу¹.

Уколико кредитно-правни однос између странака постане сложенији, и банка се обавезе да ће корисникову меницу не само акцептирати него и есконтovati код себе или у некој другој банци, тада ће уз уговор о налогу бити узета у обзир и правила за уговор о есконту посебно код сопственог есконта, као и правила за комисион и заступање ако банка за рачун или у име и за рачун корисника кредита меницу коју је акцептирала есконтује у другој банци. Овакво разумевање правне природе уговора о акцептном кредиту у нашем праву најближе одговара стварној суштини правних односа који се у послу акцептног кредита јављају.

Уговор о акцептном кредиту могуће је дефинисати путем комбиновања других врста уговора наведених у ЗОО-а. Поред тога на уговору о акцептном кредиту треба да се примене и правила уговора о кредиту која се не односе искључиво на уговоре о готовинским кредитима. На крају на поједине додатне односе уз основни однос при уговору о акцептном уговору примену налазе и правила о есконту, заступању и комисиону. Оваква комбинована примена правила за више врста уговора није изузетак за уговоре о привредним услугама.

Други важан извор права за уговоре о кредиту је Закон о извршном поступку који на индиректан начин регулише кредитно-правне односе странака. Ради се о процесном Закону којим се веома често врши продаја некретнина обезбеђених хипотеком или покретних ствари које су обезбеђене ручном залогом. Споменута средства обезбеђења су гаранција даваоцу кредита за одобрена кредитна средства. У овом судском извршном поступку поверилац релативно брзо намирајује своја потраживања произашла из уговора привредног права, а самим тим и уговора о кредиту.

Закон о хипотеци као модеран Закон омогућио је кредиторима да заснивају хипотеку и на неким другим правима која ранија законска решења нису допуштала. У једном члану ЗОХ-а предвиђено је да хипотеку може засновати и ималац неког другог права на непокретности ако такво право садржи овлашћење слободног располагања непокретностима (нпр: право грађења, право плодуживања, право коришћења ранијег власника на неизграђеном осталом грађевинском земљишту у државној својини...)². Овај Закон је настао због прогресивних стремљења у пословању банака. Било је потребно да се заложно право на некретностима регулише на један шири начин. Доношењем новог ЗОХ-а од 01.01.2006. године повећан је број хипотекарних кредита што је доказ да је хипотека најсигурније средство обезбеђења потраживања кредитора.

Однос између банке и корисника акцептног кредита је менично правног карактера и то га разликује од осталих врста кредита код којих се успоставља однос банкарско-правног карактера. То значи да ће се за регулисање права и обавеза учесника у послу акцептног кредитирања применити правила меничног права. Евентуални споразум између банчиног клијента, као издаваоца, и банке као акцептанта менице, нема према каснијем имаоцу никакво правно дејство. Банка која је у улози акцептанта и главног меничног дужника за исплату меничне суме одговара искључиво према самој меници и према одредбама Закона о меници.

За међународне кредитне послове не постоје међународни извори права у облику опште прихваћених међународних конвенција или унифицираних обичаја. Из

¹ Члан 749 – 770 ЗОО-а

² Члан 4 ЗОХ-а, Р. Србије

круга међународних извора права највећи практични значај имају пословни обичаји и општи услови пословања банака који су уједначавани регионално, према банкарским пуловима или конкретно према једној врсти кредитног посла¹. Општи услови пословања су због неједнаког економског положаја странака у кредитно-правном односу обично погоднији за даваоце кредита, због чега је битно појединачним уговорима потпуније и прецизније утврдити међусобна права и обавезе странака. Тиме се штити корисник кредита као слбија уговорна страна.

Учешће субјеката једне земље у међународним кредитним пословима посебно је уређено у домаћим изворима права. С обзиром да су кредитни односи са иностранством од великог значаја за реализацију укупне економске политике једне земље то су они посебно регулисани националним прописима.

2.ЕЛЕМЕНТИ И ОБЕЗБЕЂЕЊА УГОВОРА О КРЕДИТУ

Битни елементи уговора о кредиту су износ кредита, услови давања, коришћења и враћања, са напоменом да услови коришћења имају већи значај од наменских кредита. Правна природа уговора о кредиту је спорна јер се кредит јавља у многобројним формама. Долази се до закључка да се може одредити само правна природа сваког уговора о кредиту појединачно. У сваком случају без обзира да ли уговор о кредиту посматрамо на општи начин или по својим модалитетима, може се рећи да кредит показује бројне особености због којих га није могуће свести на уговор о зајму или неки други уговор грађанског права.

Права и обавезе странака из уговора о кредитима је потребно поделити у две велике групе из којих, опет настају разни модалитети уговора о кредиту. Код новчаних кредита предмет је новац, а код акцептног кредита одговорност банке. Постоје и друге разлике ова два односа. Правни односи новчаног кредита дефинисани су ЗОО-а и посебним законима који дефинишу поједине модалитете уговора о кредиту, као што је потрошачки кредит који је дефинисан Законом о заштити потрошача². Притом на акцептни кредит примењују се правила меничног права и самим тим Закон о меници. Кредитори код новчаних кредита могу бити, поред банке и други субјекти који за то имају одобрење, док је код акцептног кредита кредитор искључиво банка. Питање ризика је много веће код акцептног кредита него код новчаног кредита, јер уколико банка акцептира меницу корисника који није поуздан може остати без средстава назначених на меници. Акцептни кредит је углавном међународног карактера и користи се на период од најмање три месеца, док новчани кредити могу бити краткорочни, средњорочни и дугорочни. Предност акцептонг кредита је повољнија каматна стопа при есконтовању акцептиране менице од стопе која се примењује код појединих видова новчаног кредита (контокорентни или ломбардни).

Основно право корисника код новчаних кредита је да тражи да му се стави на располагање одобрени новчани износ. Корисник кредита у складу са чланом 1068 ст.1 и 2 ЗОО-а може одустати од уговора пре него што је почео да користи кредит, може превремено вратити преостали износ кредитних средстава, и има право да буде информисан у погледу ефективне каматне стопе као цене кредита. Положај корисника је заштићен посебним законом. Кориснику је дато право раскида уговора пре истека рока на који је уговор закључен уколико врати преостали износ главног дуга и на тај део враћених средстава он не плаћа камату, с тим што је дужан да кредитору надокнади

¹ С. Царић, Ј.Вилус, С.Шогоров, Д.Ђурђевић, *Међународно привредно право*, Нови Сад, 2000, страна 410

² Сл. гласник Р.Србије, бр. 79/05

штету. Право да корисник кредита буде квалитетно информисан у погледу ефективне каматне стопе омогућава му да зна цену коштања кредита који плаћа корисник кредитору за одобрена новчана средства.

Кредитор код новчаног кредита има четири основна права. Првенствено има право на поврат кредитног износа и право на камату. У случају да је кредит наменског карактера, кредитор има право да контролише корисника и уколико утврди да се средства користе супротно намени тај уговор о кредиту раскине. Право на средства обезбеђења је загарантовано кредитору и он на тај начин штити одобрена кредитна средства. Средства обезбеђења се деле на стварна и лична. Најчешће се кредити обезбеђују путем стварних средстава обезбеђења као што су ручна залога и хипотека.

Ручна залога се у пракси банкарског пословања показала веома непрактичном. Нема сумње да је овај вид залоге за дужника често и неподношљив терет, који га онемогућава у вршењу привредне делатности и отежава му исплату дуга чиме губи могућност да у потпуности користи своју ствар¹. Са друге стране преношење ствари у посед повериоцу понекад је скопчано са великим трошковима и проблемима². Кредитор као поверилац може уговорити да се намирење потраживања, у случају да корисник кредита не испуњава своју обавезу, изврши тако што ће доћи до преноса права власништва. До намирења потраживања кредитор на овај начин може доћи само када је у уговору одређена вредност предмета залоге. Тада кредитор као заложни поверилац може тражити да се у регистру залога упише да је регистарски залог престао преносом права власништва на заложног повериоца³. Регистарски суд је у обавези да о овоме обавести корисника кредита. Дан преноса права власништва на такав начин сматра се даном намирења потраживања до висине вредности предмета залоге.

У новије време правно је регулисан бездржавински залог који има предности у односу на државински. Бездржавински залог је у нашем праву релативно нови вид залоге, те из тог разлога банке ретко користе ово средство обезбеђења, али је реално очекивати развој овог института обезбеђења кредита.

Све државе наследнице бивше СФРЈ су донеле прописе о регистрацији заложних права, осим Хрватске и Словеније у којима је то утврђено као могућност. У Републици Србији донет је Закон о заложним покретним стварима уписаним у регисар⁴, а у Босни и Херцеговини донесен је оквирни Закон о залогама⁵ и Закон о регистрованим залогама на покретним стварима и чланским удјелима Републике Српске⁶.

У жељи да се успостави глобално правно, економско и политичко окружење које би подстакло развој приватног сектора, а по угледу на земље Европске уније, у Босни и Херцеговини израђен је пројекат којим је требало донети пропис о регистрованим залогама. Након тога је Парламентарна скупштина Босне и Херцеговина усвојила Закон о залогама. Овај пројекат третира залог на покретној имовини и има за циљ да се створи што повољније окружење за обезбеђење кредита и да подстакне

¹ Ј. Барбић, *Судско и јавно билежничко осигурање пријеносом власништва на ствари и приносом права, Зборник радова*, Загреб, 1966, стр. 102

² К. Offinger, *Das Fahrnispfand*, Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, Das Sachenrecht, zweite und neu gearbeite Auflage, Zurich, 1952, стр. 1.946, тачка 154.

³ Ј. Медић, *Хипотека и остала средства обезбеђења потраживања-стање и правци развоја*, Бања Лука, 2005, стр. 262

⁴ Сл. гласник Р.Србије бр.57/2003.

⁵ Сл. гласник БиХ бр. 28/04.

⁶ Сл. гласник Републике Српске бр. 16/00.

финансијске институције да дају повољне инвестиционе кредите који ће омогућити даљи развој привредне активности.

Оквирним Законом о залогама у Босни и Херцеговини су дефинисане три основне врсте права на које се закон примењује. То су заложно право, посебно власничко право и сродно право. У члану 1 истог закона третирају се стварна права као раније стечена права. За постојање ових права кредитор мора да зна пре доношења одлуке о давању кредита и провером у регистру он може једноставно да добије тражену информацију. Законом је предвиђено да се залог може заснивати на ствари у својини заложног дужника, као и на ствари коју ће дужник, који је и корисник кредита, стећи тек након закључења уговора о залогу. Сходно томе правне последице ће овај залог произвести тек када дужник постане власник ствари.

У правном смислу однос странака из уговора о кредиту се гаси на два начина. Први је испуњењем уговорне обавезе, а други неиспуњењем. Уговорна обавеза може се испунити у уговореном року, али и пре и после њега. Најчешће се обавеза извршава у уговореном року и корисник према банци нема никакве обавезе. Уколико се обавеза испуни пре уговореног рока корисник је дужан да банци надокнади штету. У случају да се обавеза испуни после уговореног рока, корисник је дужан да кредитору плати затезну законску камату на износ дуга који није вратио.

Неиспуњењем уговорне обавезе такође долази до престанка кредитно-правног односа пре истека рока. Отказ уговора може дати и давалац, а и корисник кредита. Давалац кредита ће уговор отказати уколико се кредит користи ненаменски, а и када корисник не извршава редовно своје уговорне обавезе. Са друге стране корисник кредита може да откаже кредит пре коришћења кредита и у току самог коришћења. У оба случаја, дужан је да банци надокнади штету и врати неисплаћени износ новчаних средстава заједно са законском затезном каматом.

3.ЗАКЉУЧАК

Кредит је настао из уговора о зајму и данас је један од најзначајнијих уговора у привреди, а у области банкарства најважнији. И поред мноштва различитих форми кредитирања, постоје двије велике групе кредита: новчани и кредити одговорности. Правни односи новчаног кредита дефинисани су ЗОО и посебним законима, док се на акцептне кредите примјењују правила мјеничног права. Питање ризика много је веће код акцептних кредита који су углавном међународног карактера.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Б.Бабић : *Заложно право на правима*, Право и привреда, бр. 5-8/2004,
- [2] М.Васиљевић : *Нови прописи и заштита инвеститора*, Право и привреда, Београд, бр.5-8/2002.
- [3] М.Велимировић: *Банкарски послови и хартије од вредности*, Београд, 1996.
- [4] Веснић – Ћириновић: *Потрошачки кредит*, финансије, Београд, бр.11-12/54
- [5] А.Глогинић : *Пренос хартије од вредности*, Правни живот, бр.10/2000.
- [6] Devis A.G. : *The Law relating to Commercial Letter of Credit*, Лондон 1959.
- [7] М.Живанчевић: *Акцептни кредит и краткорочно кредитирање југословенске спољне трговине*, Београд, 1965.
- [8] Јанковец И. : *Значај апстрактног карактера менично-правног посла*, Правни живот, Београд, бр. 5-6/1993.

- [9] Ковачевић – Куштримовић Р. : Уговорна хипотека – стицање хипотеке, Правни живот, Београд, 10/1992.
- [10] Д.Лукић : Средства обезбеђивања у извршном поступку, реформа и функционисање правног система у Републици Српској, Зборник радова, Бања Лука, 2003.
- [11] Ц.Мутапчић : Регистриране залоге на покретним стварима и чланским удјелима
- [12] С.Царић : Банкарски послови и хартије од вредности, Београд, 1987